

KNJIŽNICA JULIJANE NORMANN – OGLED O ŽENSKOJ KNJIŽNOJ ZBIRCI

Izvorni znanstveni rad
UDK 027.1(497.5 Osijek)(091)

Mr. sc. MARINA VINAJ
Muzej Slavonije Osijek
Trg sv. Trojstva 6
HR-31000 Osijek

Baštinske ustanove u fondovima svojih zbirki čuvaju i vrijednu knjižnu građu negdašnjih društava, ustanova, kao i obiteljske knjižnice ili tek njihove dijelove.

Dragocjenost ovih riznica nije samo u raritetnoj, rijetkoj građi, iznimnoj u bibliofilskim okvirima, već i u cjelokupnosti spoznaje dijela prošlosti određenog kraja. Iščitanje stranica obiteljske knjižnice umnogome je i otkrivanje njezine prošlosti, navika i interesa njezinih članova.

Ključne riječi: Julijana Normann, Rudolf I. Normann, spomenička knjižnica, baština

KNJIŽNICA PRANDAU-NORMANN

Djelovanjem Komisije za sakupljanje i zaštitu spomeničkih dobara (KOMZA) dopremljena je u osječki Muzej knjižnica iz valpovačkog dvorca grofovske obitelji Prandau-Normann. Uz fond od više tisuća svezaka knjižne građe, glazbenu, uglavnom rukopisnu notnu zbirku, kataloge i knjige inventara, dopremljeno je i dosta predmeta umjetničkog obrta i slika.

Izniman knjižni fond, brižno prikupljan generacijama, sadržajno raznolik, od beletristike, klasične literature, kulturno-umjetničkih priručnika, bibliofilskih i raritetnih izdanja, ističe se širinom zanimanja i kulturološkim usmjerenjem.

Koliki je uistinu fond knjižnice bio, ne možemo sa sigurnošću ustvrditi. Naime, popisi KOMZA-e pohranjeni u Muzeju Slavonije, marno i detaljno bilježe građu koja je dolazila u Muzej tijekom 1946. g. – namještaj, slike, ukrasne predmete, no o knjigama se govori približno – okvirno, oko dvije, potom oko tri tisuće.

Dio građe ostao je u Valpovu, a zasigurno su dio građe, napose one najvrjednije – inkunabule – vlasnici ponijeli sa sobom.

Knjižnična građa izdvojena je danas u prostorima VIII. Bastiona koji koristi Muzej Slavonije. Ovaj jedinstveni fond ističe se širinom zanimanja i sadržaja te kulturološkim usmjerenjem, stoga je vrlo često, uz znanstveno-istraživačke interese, i dio izložbenih projekata.

Kuhač u svojim putopisnim bilješkama *Valpovo i nje-*

govi gospodari, objavljenima u nekoliko nastavaka *Vijenca* i ne bez razloga s podnaslovom *Puka*, govori o knjižnici smještenoj na katu, spominjući da je tada imala preko 6000 svezaka. Zasigurno su novi gospodari Valpova prenijeli u svoj novi dom i dio svoga knjižnoga blaga, bogateći ga i nadopunjavajući generacijama, sluhom pravih bibliofila, širokih interesa i znanja.

Sadržajno raznolik fond otkriva i bibliofilsku i raritetnu građu, rijetka i čak zabranjena izdanja, iznimne primjerke tzv. divot izdanja od početka 16. st. do početka 20. st., renesansne uveze i barokne ukrase, *ex librise* – obitelji, no i ranijih vlasnika. Najbrojnija su djela na njemačkom jeziku, no velik broj je na francuskom, engleskom, mađarskom te hrvatskom. Dojmljive su i brojne posvete pojedinim članovima obitelji, posebno kada je riječ o poznatim autorima.

Zanimljivo je, stoga, pretpostaviti kako se do knjiga dolazilo. Prema detaljnim financijskim zapisima, pohranjenima u Državnom arhivu u Osijeku u sklopu Arhiva Valpovačkog vlastelinstva, iščitavamo redovita izdvajanja za nabavku knjiga te pretplatu na brojnu periodiku redovito nabavljaju i brižno uvezanu.

Zasigurno najzaslužniji za knjižnicu jest Rudolf I. Normann čiji rukopisni *ex libris* i nalazimo na najvećem broju primjeraka. Zasigurno se upravo on pobrinuo za valjanu dokumentaciju, rađenu stručno i pedantno – inventarna knjiga prati kataloški listić te oznaku signature – u gornjem lijevom uglu unutrašnjih prednjih korica.

Za pretpostaviti je da je knjižnica bila znana i širom krugu posjetitelja i poznanika dvorca. Jesu li studenti na

bečkim, zagrebačkim i peštanskim fakultetima iz ovih krajeva mogli koristiti blago obiteljske knjižnice? Poznavajući dobrotvorni rad i mecenstvo članova obitelji, možemo u obiteljskoj knjižnici tražiti i začetke posudbenog djelovanja, širenja knjige - ta nije li Rudolf bio poticatelj nastanka Hrvatske čitaonice u Valpovu.

OBITELJI HILLEPRAND-PRANDAU

Samu knjižnicu valja promatrati kao kulturni fenomen ovoga područja vezan uz povijesnu priču naseljavanja opustjelih dijelova Slavonije nakon oslobođenja od Turaka. Karlo VI. 1721. g. daje valpovački posjed Petru II. Antunu barunu Hilleprandu von Prandau kao nagradu za dugogodišnju službu u Dvorskoj komori¹. Od tada pa do ukidanja posjeda 1945. g. valpovačkim je vlastelinstvom upravljalo pet muških gospodara: tri člana barunske obitelji Hilleprand von Prandau (Petar Antun, Josip Ignac i Gustav) te dva člana grofovске obitelji Normann Ehrenfels (Rudolf I. i Rudolf II)².

Nakon smrti Petra Antuna Hillepranda, valpovačku gosposhtiju nasljeđuje njegov sin iz drugog braka Josip (Josef) Ignac (1749.-1816). Njegov sin Gustav (1807.-1885.) bio je još maloljetan kada umire *Josip Ignac, pa posjedom upravlja od 1816. do 1831. Josipova udovica Marija rođ. grofica Pejačević. Gosposhtija se 1831. godine dijeli na dva dijela između Josipovih sinova Gustava i Karla (1792.-1865.) te se ustrojava vlastelinstvo sa sjedištem u Valpovu koje je pripadalo Gustavu i vlastelinstvo sa sjedištem u Donjem Miholjcu koje je pripadalo Karlu. Nakon Karlove smrti 1865. godine, donjomiholjački posjed pripao je Gustavu, ali se vlastelinska uprava vodi odvojeno od valpovačkog posjeda. Gustav je bio posljednji muški član obitelji Hilleprand von Prandau. Njegova starija kćerka Marijana (1828.-1891.) nasljeđuje 1885. godine Valpovo, a Stefanija Donji Miholjac. Oba vlastelinstva dolaze udajom Gustavovih kćeri u posjed novih plemićkih obitelji: Valpovom od tada upravljaju grofovi Normann-Ehrenfels, a Donjim Miholjcem grofovi Mailáth von Szekhely. Nakon smrti Marijane, valpovačko vlastelinstvo nasljeđuju 1892. godine njezina djeca: Rudolf I. (1858.-1942.), Gustav i Ana, udana grofica Csáky. Rudolf I. dobiva dvorac u Valpovu i dvije trećine posjeda (otkupljuje i dio od sestre Ane), a Gustav dobiva jednu trećinu posjeda sa sjedištem u Bizovcu. Valpovačko vlastelinstvo grofova Normann bit će podijeljeno na dva dijela do 1919. godine, kada ga je Rudolf I. otkupio od brata Gustava i ponovo ga priključio valpovačkom posjedu. Rudolf I. razdijelio je vlastelinstvo darovnim ugovorom iz 1928. svojoj djeci: sinu Rudolfu II. (r. 1891.) i kćerkama: Mariji Ani, udanoj pl. Berks; Mariji Veri, udanoj grofici Scáky i Mariji Tereziji, poslije udanoj grofici Coronini... Grofovska obitelj Normann-Ehrenfels živi u dvorcu u Valpovu do 1945., kada je vlastelinstvo uki-*

nuto i kada su članovi obitelji odselili u Austriju gdje žive i danas. (ŠČITAROCI 1998.:310)

Upravo u Slavoniji vlastelinske obitelji Normann-Prandau u Valpovu te obitelji Pejačević u Našicama, s kojima su bili u rodbinskoj vezi, svojim političkim, diplomatskim i kulturnim angažmanom znatno utječu na život ovih prostora.

KNJIŽNICA JULIJANE NORMANN

Tijekom 2005. g., sudjelujući u reviziji fonda pri ponovnom otvaranju Muzeja Valpovštine, pronađeno je nekoliko desetaka primjeraka knjižne građe iz fonda knjižnice grofa Rudolfa Normanna, prepoznatljive po inventarnom listiću s unutrašnje strane prednjih korica, dio tiskovina koji je pripadao nekadašnjoj Čitaonici, zanimljiv po još uvijek sačuvanim posudbenim listićima, te nekoliko stotina knjiga s jedva vidljivom oznakom, pisanom običnom olovkom (kombinacija brojke i malog tiskanog slova). Dio ove zbirke nosio je potpis *vlasnice - Julijane Normann*.

Nemalo iznenađeni činjenicom da se u prostorima dvorca, nakon više od šest desetljeća, otkrila još jedna knjižna ostavština Normannovih – ona koja svoje mjesto nije mogla ili pak nije željela naći u prostorima ozbiljne, grofovske knjižnice, ona koja je, sadržajno mekša, lakša, čiji su se primjerci iznosili u vrt i čitali u perivoju, čiji su svesci putovali na ladanje, ostavljani po dvorskim salonima, čije su se rečenice podcrtavale, a margine punile bilješkama.

Na žalost, na zemljovidu Europe što ga u posljednja dva desetljeća intenzivno oblikuju povjesničari sabiranja i stvaranja zbirke još nisu ucrtane pojave i zbirkovni oblici koji su tijekom stoljeća nastajali na prostoru Hrvatske (VUJIĆ 2000.:12).

Riječ je o zbirci koja niti sadržajno, a niti bibliofilski nije zanimala istraživače valpovačke prošlosti. Deseci romana šarenih omota s kraja 19. ili početka 20. st., modni časopisi, rječnici, kuharice te priručnici o odgoju mladeži desetljećima su čamili u zakutcima valpovačkog dvorca poput brojnih drugih neotkrivenih riznica.

TKO JE BILA VLASNICA OVE KNJIŽNICE I KOLIKO I KAKO NJEZINO ŠTIVO MOŽE PRIPOVJEDITI O NJOJ?

Julijana Antonija rođ. Edler von Vest (Celje, 1868. - Rothenturn, 1955.), kćerka Viktora Josipa von Vesta³ i Auguste rođ. Adamović Čepinske, udala se 1890. g. za Rudolfa I. Josipa Normanna-Ehrenfelskog s kojim je imala dva sina i tri kćeri. Rudolfa II. Konstantina, Karla Ludviga koji je umro u 7. godini, Mariju Anu udanu pl. Berks, Mariju Veru udanu groficu Csáky i Mariju Tereziju udanu groficu

1 Posjed se nalazio na području zapadno od Osijeka – ukupno 40 naselja i 5 pustoselina.

2 Mažuran, Ive. Valpovo: sedam stoljeća znakovite prošlosti. Valpovo, 2004., str. 86.

3 Brat njezina djeda bio je poznati austrijski pjesnik i biolog Lorenz Chrysanth von Vest, a upravo njemu u čast nazvana je biljka *Vestia Wild*.

*Coronini*⁴. Grofica je bila angažirana u društvenom i kulturnom životu Valpova.

Uz supruga, istaknutog dobrotvora i poticatelja društvenog i kulturnog života Valpova i Osijeka, i sama je doprinijela osnutku Hrvatske čitaonice u Valpovu, Glazbene škole, Hrvatskog pjevačkog društva *Katančić*. Baštineći u svom roditeljskom domu, mnoge je navike kulturnog i intelektualnog miljea promicala i novoj okolini. Kao dobrotvorka bila je kuma zastavi valpovačkog Vatrogasnog društva, a napose se istaknula u valpovačkom ogranku Crvenog križa tijekom Prvog svjetskog rata. U Valpovu je, naime, već 1914. g. osnovana ratna bolnica Crvenog križa, a predsjednica tog valpovačkog društva bila je upravo grofica Julijana Normann. Osim stavljanja na raspolaganje vlastelinskih kuća za smještaj ranjenika, grofica Julijana i osobno se angažirala u poslovima oko vođenja bolnice i nabavke potrepština, a njezine kćeri grofice Marija i Terezija bile su u službi bolničarki.

Nakon smrti supruga 1942. g. i odlaska sina i unuke u Austriju 1944. g. ostaje u valpovačkom dvorcu s kćerkom Marijom Anom pl. Berks kao posljednji predstavnik grofovske obitelji sve do 1945. g., kada je komunistička vlast iseljava iz dvorca u kojemu se osniva dječji dom.⁵ Sredinom 1945. g. u Radnom logoru za Nijemce u Valpovu zatočeni su Marija Ana i Lothar Berks. Lothar umire krajem rujna 1945. g.⁶, a Marija Ana 1951.⁷ g. Umrta je, kažu Valpovčani, od nesreće, tuge i sramote.⁸

Grofica Julijana preselila se kod bivšeg dvorskog upravitelja Josipa Pinatrića. Uz socijalnu pomoć, preživljavala je obilazeći stare valpovačke obitelji. Konačno dobivši putovnicu, 1952. g. odlazi kod sina Rudolfa mlađeg u Austriju⁹. Umrta je 1955. g. te pokopana u obiteljskoj grobnici u Rothenthurnu.¹⁰

Unatoč predodžbi o ženi čija se društvena uloga iscrpljivala u materinstvu, odgoju djece i kućnim poslovima, ne treba smetnuti s uma da su žene uvijek znale naći učinkovite načine da utječu na ponašanje i društvene obaveze pa i u znanstveni i književni rad svojih muževa. Nije se inteligentna i obrazovana supruga morala izravno uključiti u društveni pa čak i politički život, ali je zato i te kako mogla uspješno podržavati i usmjeravati muževljeve aktivnosti. (STIPČEVIĆ 2008.: 354)

Društvene i obiteljske obveze zasigurno su nosile veći dio vremena grofice Julijane Normann, no kulturno naslijeđe i čitateljske navike, uz tada dostupne knjižarske kataloge te razvidnu knjižnu produkciju, prikupilo je zanimljivu

zbirku koju s pravom možemo nazvati – *ženskom riznicom*.

Riječ je o šest stotina primjeraka dobro očuvanih knjiga te nekoliko uveza časopisa tiskanih, uglavnom, u drugoj polovici 19. st. te prvim desetljećima 20. st.

Najviše je tiskovina na njemačkom jeziku, potom slijede engleska i francuska izdanja te nemali broj djela na hrvatskom jeziku.

Julijanin potpis, uz godinu te prigodu nabave, svojevrsni ex libris¹¹, pomalo je korespondirao s Rudolfovim¹², no bio je, prije svega, koristan te možemo pratiti nabavku literature od devedesetih godina, dakle od udaje, sve do 1944. g. Nakon toga, vrijeme nije više bilo sklono knjigama.

Za vjerovati je da su knjige bez potpisa, napose one ranijih izdanja, pristigle kao dio nekadašnje djevojačke zbirke.

Možemo pretpostaviti da je i uz ovu knjižnicu postojao inventarni popis¹³, možda i katalog, ali ono što pronalazimo je svojevrsna signatura – olovkom zabilježena kombinacija broja i malog tiskanog slova (npr. 15a; 183c, ... 26g) smještena pri dnu naslovne stranice, pri vrhu preliminarnih stranica te na koricama. Riječ je, najvjerojatnije, o tzv. formalnoj signaturi prema smještaju na policama, tj. ormarima.

TKO JE SREĐIVAO OVU ZBIRKU?

Držim da je to bila sama grofica Normann, možda u poznim godinama, nakon smrti muža kada je zbirka konačno pronašla svoje mjesto. Željela je, možda, svojoj djeci ostaviti sređenu zbirku, jednako kao što je popisivala i datirala obiteljske slike.¹⁴

Je li riječ o sabiranju - biranju s razumijevanjem ili tek gomilanju... Nesumnjivo je da su u čuvanju obiteljskog naslijeđa važnu ulogu morale imati žene. (VUJIĆ 2001.: 8)

Stoga Julijanu Normann treba promatrati i kao čuvaricu pamćenja velikaške obitelji, čije nam riznice oslikavaju ne samo svagdanji tijek obitelji, već i kulturne i društvene mijene doba u kojima su trajale.

U prikazu obiteljskog života važno mjesto imaju knjige koje su se čitale ili skupljale u privatnim knjižnicama. One, naime, govore o obrazovanosti ili interesima, ali i o materijalnom statusu obitelji koja se muzejski prezentira, a koja je značajna za prikaz života na određenom području i od interesa je za lokalnu muzejsku publiku. (RADOVANLIJA-MILEUSNIĆ 2001.: 39)

4 Obad-Šćitaroci, Mladen. Dvorci i perivoji u Slavoniji. 1998., str. 399.

5 Prema Zapisniku KOMZA-e od 31. 10. 1945. – u *desnom krilu dvorca nalazio se stan grofice Normann*.

6 Geiger, Vladimir. Radni logor Valpovo 1945.-1946. // Valpovački godišnjak 6 (2001), str. 29-40.

7 Šamadan, Davor. In memoriam Lothar et Marija Ana Berks // Valpovački godišnjak 5 (2000), str. 151.

8 Čuržik, Vilko. Valpovačka ostavština kroz stoljeća. Valpovo, 1994., str. 43.

9 Paušak, Mirjana. Ostavština plemićke obitelji Prandau-Normann: katalog izložbe. Valpovo: Ustanova za kulturne djelatnosti „Ante Evetović Miroljub“: Muzej Valpovštine, 2009., str. 13.

10 Mažuran, Ive. Valpovo: sedam stoljeća znakovite prošlosti. Valpovo, 2004., str. 126.

11 Ex librisi, žigovi i pečati najvjerniji su i najpouzdaniji svjedoci o postojanju javnih i privatnih knjižnica. Bratulić, Josip. Hrvatski ex libris. Zagreb: Ex libris, 2007., str. 5.

12 Veći dio zbirke grofa Rudolfa I. Normanna na naslovnicama ima istaknut rukopisni ex libris – Rudolf Normann.

13 Stipčević, Aleksandar. Inventari knjižnica kao izvori za povijest knjige s posebnim osvrtom na inventar Nikole Pavlova Gundulića iz 1469. godine // Libellarium 1 (2008), str. 1-8.

14 Mr. sc. Jasminka Najcer Sabljak iz Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku ustanovila je da se na obiteljskim slikama obitelji Prandau-Normann, iz galerijskog fundusa, nalazi Julijanin rukopis. Na ovoj te nizu drugih korisnih informacija, iskreno joj zahvaljujem.

ŠTO JE ČITALA GROFICA JULIJANA NORMANN?

O ženskom čitanju od 1835. god. naovamo ima vrlo mnogo pouzdanih podataka... s jedne strane postoji čitanje u višem i srednjemu građanskom sloju, a s druge, u isto vrijeme čitanje u seoskim zajednicama i u siromašnim gradskim četvrtima...

Koji su to romani koje žene čitaju u sjev. Hrvatskoj? To su najvećim dijelom francuski romani prevedeni na njemački jezik.... Bez obzira na umjetničku vrijednost te literature, moramo konstatirati da su zagrebačke, varaždinske i druge dame čitale na njemačkom, francuskom i talijanskom jeziku upravo onu „žensku“ literaturu koja je tijekom 19. stoljeća bila mnogo čitana i u svim drugim europskim zemljama pa se u tom pogledu nisu ni malo razlikovale od svojih vršnjakinja u tim zemljama... (STIPČEVIĆ 2008.: 354-356)

Nimalo ne dvojeci da je i u knjižnici svoga supruga pronalazila odabranu literaturu, usustavljivanje i poimanje vlastite zbirke, s jasno naznačenim ženskim potpisom, vlastitim odabirom, pa i prema šarenilu omotnoga papira, otvorilo je prostor slobodi čitanja i prikupljanja.

Činjenica da *...udane i neudane dame u kontinentalnoj Hrvatskoj čitaju jeftine njemačke knjižice, pa se tako privatne knjižnice u gradovima sve više pune njemačkim romanima ili pak francuskim, engleskim, itd., ali u njemačkom prijevodu.*¹⁵

Hrvatski preporoditelji u 19. stoljeću često pišu o gradskim gospođama koje u svojim kućama čitaju knjige koje su različitim putovima i načinima dobavljale iz Austrije, Njemačke i Italije. Ono što one same nisu mogle učiniti, činili su njihovi muževi i sinovi koji su putovali u strane zemlje i donosili im knjige koje su one poželjele pročitati. Vrlo je raširena pojava bila međusobno posuđivanje knjiga, tako da je primjerak neke zanimljive knjige kolao od jedene do druge gospođe (STIPČEVIĆ 2008.: 381).

Dio knjižnoga fonda mogao bi se podvesti pod navedene karakteristike ženske knjižnice, obilato ispunjene emocijama, lakih i brzo zaboravljivih fabula, trivijalne književnosti, nabavljane preko knjižarskih kataloga, no dio fonda oslikava poznavatelja literature, te obrazovanu osobu širokih interesa.¹⁶

Zbirku, stoga, i možemo promatrati, kao i njezinu vlasnicu, obrazovanu ženu koja je poznavala svjetske jezike, čitala klasičnu književnost, proučavala povijest i umjetnost, religiju i filozofiju, iščitavala vodiče europskih metropola, nabavljala jezične priručnike te kao majku koja je prikupljala priručnike o odgoju i zdravlju djece i mladeži, svojoj djeci čitala *Grimmove bajke, Heidi, Julesa Verna, Bamby*, domaćicu koja je u priručnicima o vođenju kućanstva i kuharicama pronalazila kako se uspješno održava domaćin-

stvo, te romantičarku koja je uživala u ljubavnim pričama, pokušavajući, možda i sama iznjediti koju.

Od izdanja hrvatskih autora ističemo povijesne rasprave Šime Ljubića, *Hasanaginicu* Milana Ogrizovića s posvetom grofu Rudolfu I., *Spomenike hrvatske krajine, Historiju hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Zagreb: JAZU, 1889., *Spomenicu o desetom rodjenju Nj. Kraljevskog Visočanstva Prestolonaslednika Petra*, Beograd, 1932., *Vitropir* Adalberta Kuzmanovića, Rad JAZU, knj. 43, Zagreb, 1878., *Djela Dominka Zlatarića*, Zagreb, 1899.

Ove knjige zasigurno su dar grofu i grofici prigodom brojnih društvenih događanja kojima su prisustvovali.

Desetak rječnika, najčešće dvojezičnih, njemačko-engleskih, njemačko-francuskih i njemačko-talijanskih, raznih izdanja, od džepnih, preko onih s pregledom gramatike, udžbenika, korištenih i tijekom privatne obuke.¹⁷

Djela klasične književnosti: *Victor Hugo, Ernest Hemingway, Alexandre Dumas, Walter Scott, Marcel Prevost, Moliere, Honore de Balzac, Conan Doyle, Jules Verne, Siemkiewicz, Tolstoj*, na njemačkom, engleskom i francuskom raznih izdavača, uz bilješke na marginama, umetnute listove s prepisanim rečenicama, dokaz su vraćanju i iščitavanju ozbiljne književnosti.

Velik broj časopisa redovito je stizao u Valpovo, tako da u knjižnici grofa Rudolfa nalazimo brojna relevantna izdanja s *London News*... Pariški *Mon Journal*, godišta 1909., 1910. i 1912. sačuvani su dio, redovito, pretplatom pristiglih primjeraka.

Brojni priručnici o odgoju mladih, savjeti mladima i roditeljima, osnove psihologije i pedagogije, popisi škola koje valja odabrati, kako valjano odgovoriti na pitanja mladih, kako zaštititi obitelj, zanimanje za homeopatiju... ponovo brojne podvučene rečenice.¹⁸

Velik je broj djela koja govore o religiji, tumačenjem dijelova Svetoga pisma, o povijesti religije ili pak o promišljanju religije danas. Nekoliko sačuvanih molitvenika s brojnim *devotionaliama* (svetim sličicama), zapisima na koricama, otkrivaju intimni svijet majke i supruge, posebno dojmljiv, kada bilježi smrt svoga sina.¹⁹

Priručnici o unapređenju domaćinstva, serviranju, kuharice, različitih kuhinja i prigoda.²⁰

Zanimljiv je velik broj autorica u zbirci koju možemo nazvati *ženskim pismom*, koja prevladava u riznici grofice Normann. Je li tome razlog povijesni pokret za prava žena

17 Žene iz bogatijih obitelji, koje su školu završile u inozemstvu ili su strane jezik naučile od inozemnih privatnih učitelja, čitat će knjige uvezene iz inozemstva i za njih nije postojala jezična zapreka - Stipčević, Aleksandar. *Socijalna povijest*, sv. 2, str. 188.

18 *Der Jungengarten: ein Buch für junge Mädel*. Stuttgart, 1940.; Urndt, Paul. *Marchen für Kinder*. Stuttgart, s.a.; Günther, F. A. *Die Krankheiten der Kinder...* 1878.; Gernhardt, Adolph. *Handbuch der Homöopathie*. Leipzig, 1938.

19 Prohaszka, Ottokar. *Betrachtungen über das Evangelium...* München, 1911.; *Die Evangelien, Lektionen und Episteln auf alle Sonn und Festtage bes katholischen Kirchenjahres ...* Wien, 1855.; *Die Katholische Welt*. 51. Jahrgang, Januar 1939.

20 Arban, Gisela. *Österreichisches Kriegs-Kochbuch*. Wien, 1915.; Wagner, Charlotte. *Der gedeckte Tisch oder die Kunst die Sarvietten*. Berlin, s.a.; *Koche gut-koche schnell*. Wien, s.a.; Gaeta-Hahne, Maria. *Die gute italienische Küche*. Wien, s.a.

15 Stipčević, Aleksandar. Čitanje u Hrvatskoj – nekad i sad; http://www.hcd.hr/conference/key_stipcevic_cro.pdf

16 ...Bogate građanke i plemkinje čitaju djela svjetske literature po svom izboru... Čitale su se knjige koje su bile zabranjene ili nepodobne i to sve u originalu ili u prijevodu na neki drugi europski jezik... Isto, sv. 2, str. 189.

koji u to vrijeme titra Europom, sve veći broj djevojaka na sveučilištima, često prozivanje na pravo glasa.²¹

*Eufemia von Adlersfeld*²², *Orczy Baroness*²³, *Ouida*²⁴, *Enrica Handel Mazzetti*²⁵, *Elizabeth von Arnim*²⁶, *Florence L. Barclay*²⁷, *Rose Macaulay*²⁸, *Beatrice Harraden*²⁹,

21 Gross, Mirjana. Ulazak žena u povijest // *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Novi liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996., str. 343-349.

22 Anna Eufemia Carolina von Adlerfeld-Ballestrem (1854.-1941.), njemačka spisateljica, jedna od rijetkih koja tijekom spisateljske karijere nije rabila pseudonim. Pisala je novele, humoreske i oko 40 romana. Javljala se kratkim pričama u Leipzickom *Illustrierten Zeitungu*. Bila je omiljena njemačka spisateljica, pišući ljubavne i detektivske romane s elementima fantastičnog, drame, te biografije poznatih povijesnih osoba. Sophie Pataky. *Lexikon deutscher Frauen der Feder Eine Zusammenstellung der seit dem Jahre 1840 erschienenen Werke weiblicher Autoren, nebst Biographien der lebenden und einem Verzeichnis der Pseudonyme*. Herausgegeben von Sophie Pataky, 1. Band: A-L, 2. Band: M-Z, Berlin: C. Pataky, 1898.

23 Baroness Emma Magdolna Rozália Mária Jozefa Borbála „Emmiska“ Orczy de Orczy (1865.-1947.) britanska spisateljica i umjetnica mađarskog plemenitaškog porijekla. Najpoznatija je po nizu novela o engleskom aristokratu Sir Scarletu Pimpernelu. Njezina djela odišu melodramatikom, inspirirana povijesnom tematikom. Bila je vrlo uspješna, a tijekom Prvog svjetskog rata bila je aktivna u Ženskoj ligi volotarki; <http://www.scarletpimpernel.com/orczy.html>.2010-03-17

24 Pseudonim za Mariu Loisu Ramé (1839.-1908.), englesku književnicu. Napisala je preko 40 novela, dječjih knjiga te zbirki kratkih priča i eseja. Njezini radovi spoj su sentimentalizma i društvene kritike. Rado čitana i popularna, pomalo ekscentrična, smatrala se ozbiljnom spisateljicom, ne želeći se uspoređivati s tada popularnim književnicima; <http://www.britanica.com/eb/article-9057719/Ouida>.2010-03-15

25 Handel-Mazzetti, Enrica, Freiin von (1871.- 1955.), kći austrijskog oficira-katolika i mađarske aristokratkinje-protestantkinje, poznata je po svoji povijesnim romanima, smještenim u 17. i 18. st. Popularna i u svoje vrijeme rado čitana, svojim je djelima otvorila put vjerskoj toleranciji; <http://www.bookrags.com/biography/enrica-von-handel-mazzetti-dlb/2010-03-15>

26 Elizabeth von Arnim (1866.-1941.), rođena Mary Annette Beauchamp, australska književnica, rođena u Britaniji. Pisala je i pod pseudonimom Alice Cholmondeley. Najpoznatija je po djelu *Elizabeth and Her German Garden*, prvi puta objavljenom 1898., koji je doživio brojna izdanja. Svojevrsni je ovo dnevnik u kojemu Elizabeth zapisuje svoja iskustva tijekom rada u vrtu, druženja s prijateljicama. No, stvarni je vrt njezin život i propitkivanja o pravim vrijednostima. Drži da je moda i zaokupljenost vanjskim, pomodnim stvarima, samo način da se ženu odvoji od obrazovanja; <http://www.online-literature.com/elizabeth-arnim/2010-03-17>

27 Rođena kao Florence Louisa Charlesworth (1862.-1921.), engleska spisateljica sentimentalnih romana i pripovjedaka. Njezin roman *The Rosary*, priča o besmrtnoj ljubavi, preveden je na brojne jezike, a 1910. proglašen najbolje prodavanim romanom u SAD-u. Djela su joj izvođena na pozornicama te adaptirana na filmska platna; <http://www3.shropshire-cc.gov.uk/barclay.htm>.2010-03-12

28 Dame Emilie Rose Macaulay (1881.-1958.) britanska spisateljica, objavila je preko trideset djela, najviše romana, biografija i putopisa. Obrazovala se na Oxfordu –Visokoj školi za djevojke. Aktivna je tijekom Prvog svjetskog rata u Britanskom propagandnom odjelu. Bila je u vezi s generalom O'Donovanom, piscem i bivšim isusovcem. Najpoznatije djelo *The Towers of Trebizond* – sukob ljubavi i potrage za vjerom nagrađen je 1956. nagradom *James Tait Black Memorial Prize*. 1958., nedugo nakon smrti, dodijeljena joj je titula Dame of the British Empire; <http://www.nybooks.com/nyrb/authors/9733>.2010-03-19

29 Beatrice Harraden (1864.-1936.), britanska spisateljica i pobornica ženskih prava. Aktivno sudjelujući u nekoliko organizacija za prava žene, svoje je ideje prenijela i u književna ostvarenja.

*Louisa May Alcott*³⁰, *Maria von Ebner Eschenbach*³¹, *Selma Lagerlöf*³² neka su od imena čiji brojne naslove pronalazimo u grofičinoj zbirci.

Je li slučaj bio odabir književnica u biblioteci grofice Normann? Poput fabula ovih romana, jednako inspirativni bili su i životi autorica, njihov aktivan humanitarni rad tijekom rata, angažman u društvenom životu sredine, poticanje kulturnih događanja.

Ni je li Valpovu Julijana Normann donosila duh poznatih, naprednih slobodarskih žena?

Njezina društvena aktivnost, poput junakinja vlastite knjižne riznice, donosila je sredini u kojoj je prebivala tako potrebne zapuhe napretka.

Na žalost, i sama je životna priča grofice romanekna... ostavši sama, nakon smrti muža, zeta, kćeri, bez imovine, otete prošlosti i neizvjesne budućnosti, njezin je život kopnio u tragovima sjećanja.

U ograđenom prostoru vlastita doma, iščekujući dozvolu za konačan odlazak u Austriju, vraćala se, zasigurno, svojim knjigama. Možda ih je tada i sređivala, popisivala, stavljala oznake, znajući i htijući da netko u njima prepoznati i njihovu vlasnicu.

30 Louisa May Alcott (1832.-1888.), američka spisateljica. Najpoznatija je po romanu *Little Women (Male žene)*, autobiografskoj priči o djetinjstvu autorice i njezine tri sestre u roditeljskoj kući. *An Old Fashioned Girl (Staromodna djevojka)*, roman koji je počeo izlaziti u nastavcima u časopisu *Merry's Museum*, pripovijeda priču o dvije prijateljice, dvije djevojke – pomodarici iz grada i ljupkoj, staromodnoj skromnoj Polly. Priča je ovo pobjedi skromnosti i dobrote nad modernim, urbanim, često okrutnim svijetom. Sudjeluje i kao bolničarka u Američkom građanskom ratu.; <http://www.online-literature.com/alcott/2010-3-19>

31 Marie von Ebner-Eschenbach (1830.-1916.), austrijska književnica, posljednja pjesnikinja stare Austrije. Pod utjecajem Turgenjeva, u stilu psihološkog realizma, opisuje život bečkog plemstva, dotjeranim jezikom i blagim humorom; <http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/EbnerEschenbachMarie/2010-3-10>

32 Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf (1858.-1940.), dobitnica je Nobelove nagrade za književnost 1909. g. čime postaje prva žena koja je dobila ovo priznanje za svoj literarni rad. Godine 1914. postaje prva članica Švedske akademije, tijela koje dodjeljuje spomenutu nagradu. Središnji motivi i likovi njezinih djela su iz zavičajne Švedske, osobito rodne pokrajine, a inspirirao ju je i život južne Italije, Palestina, moderni socijalizam, stare sjevernjačke legende. Svijet događaja i likova vrti se oko okosnice ljubav - smrt, zlo - dobro. Nastojala je sjediniti kršćanstvo i socijalizam. Njezin stil je liričan, jednostavan i ispovijedan. Prvo je djelo „Gösta Berling“ („Gösta Berlings saga“) objavila 1891. te je to njeno, na našem prostoru, najpoznatije djelo. U njemu, uz obilje fantastičnih elemenata, prikazuje život u pokrajini Värmland u 19. st. Kršćanstvo tematizira i u pričicama za djecu „Legende o Kristu“ („Kristus legender“). U domovini je i danas poznata prvenstveno kao autorica knjige za djecu „Čudesno putovanje Nilsa Holgersona kroz Švedsku“, I, II („Nils Holgersons underbara resa genom Sverige“, 1906.-07.). Djelo je napisano po narudžbi s ciljem unapređenja nastave zemljopisa u osnovnoj školi. Generacije Švedana stjecale su prve spoznaje o svojoj domovini kroz pustolovine dječaka Nilsa koji je proputovao zemlju leteći na guski. Izvan Švedske manje je poznata njena angažiranost po pitanju ravnopravnosti spolova; osobito se zalagala za pravo glasa žena. Početkom 2. svjetskog rata, kada je Sovjetski Savez pretendirao na Finsku koja je povijesno bila daleko usmjerenija Švedskoj nego Rusiji, Finskoj je vladi poslala svoju Nobelovu medalju kako bi im financijski pomogla. Dirnuti ovom gestom, članovi Vlade su potreban novac sakupili na drugi način, a medalju su, uz zahvale, vratili njezinoj vlasnici.; <http://www.kirjasto.sci.fi/lagerlof.htm>

ZAKLJUČAK

Baštinske ustanove u fondovima svojih zbirki čuvaju i vrijednu knjižnu građu negdašnjih društava, ustanova, kao i obiteljske knjižnice ili tek njihove dijelove.

Dragocjenost ovih riznica nije samo u raritetnoj, rijetkoj građi, iznimnoj u bibliofilskim okvirima, već i u cjelokupnosti spoznaje dijela prošlosti određenog kraja. Iščitanje stranica obiteljske knjižnice umnogome je i otkrivanje njezine prošlosti, navika i interesa njezinih članova.

Zašto je knjižnica Julijane Normann izdvojena iz sredenog fonda grofove knjižnice koja je prikupljana godinama? Možemo li ovdje govoriti o „ženskoj knjižnici“, prepoznajući i registrirajući „lakšu“ literaturu?

Činjenicu da je i na našem području bilo sakupljača i čitača, ne umanjuju ni tek sačuvani fragmenti pojedinih obiteljskih zbirki – koje unutar oznaka na ex librisima svjedoče o stručno obrađenim knjižnim fondovima.

Stoga je, često, ovakva knjiga više od knjige, njezina vrijednost premašuje sadržajne okvire, pa i vrijednost i kvalitetu uveza, ona progovara tragovima svojih vlasnika, otkrivajući svakog ponaosob. Muzealci, stoga, ovu građu i prepoznaju kao muzejsku, a otkrivanje pojedinog „sloja“ preko zapisa vlasnika uspoređuju s arheološkim istraživanjem.

Upravo ta „knjižnična arheologija“, često i doslovna, zbog loših stanja fondova, nužna je, zbog velikog broja nepoznatih ili, točnije, neprepoznatih dijelova naše kulturne baštine.

Veliki broj knjižne, ali i neknjižne građe osječkih i slavonskih obitelji, uz cjelokupnu, ili tek dijelom sačuvanu dokumentaciju, dijelovi su mozaika naše kulturne prošlosti te kao takvi moraju biti nužno prepoznati.

Uz knjižnicu Rudolofa I., riznica njegove supruge Julijane, dragocjeni je dio toga mozaika, do nedavno, posve nepoznat.

LITERATURA

BRATULIĆ, J., 2005., *Uvodni tekst // Cimelia Croatica: iz zbirke Ive Dubravčića*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb.

BRATULIĆ, J., 2007., *Hrvatski ex libris*, Ex libris, Zagreb.

ČURŽIK, V., 1994., *Valpovština kroz stoljeća*, Narodno sveučilište „Ivan Meštrović“, Valpovo.

ČURŽIK, V., 1995., *Valpovačka župa*, Matica hrvatska, Ogranak Valpovo, Valpovo.

GEIGER, V., 2001., *Radni logor Valpovo 1945.- 1946. // Valpovački godišnjak 6* (2001).

GROSS, M., 1996., *Suvremena historiografija*, Novi li-

ber, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

KARAMAN, I., 1962., *Valpovačko vlastelinstvo: ekonomsko-historijska analiza*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

KNJIŽNICA splitske obitelji Martinis-Marchi: katalog izložbe, 2001., Arheološki muzej, Split.

KUHAČ, F., 1876., *Valpovo i njegovi gospodari // Vienac*, Zagreb

MAŽURAN, I., 2004., *Valpovo: sedam stoljeća znakovite prošlosti*, Poglavarstvo grada Valpova, Matica hrvatska, Ogranak Valpovo, Valpovo.

OBAD-ŠČITAROCI, M., 1998., *Dvorci i perivoji u Slavoniji*, Šćitaroci d.o.o, Zagreb.

PATAKY, S., 1898., *Lexikon deutscher Frauen der Feder Eine Zusammenstellung der seit dem Jahre 1840 erschienenen Werke weiblicher Autoren, nebst Biographien der lebenden und einem Verzeichnis der Pseudonyme*, 1. Band: A-L, 2. Band: M-Z, Berlin.

PAUŠAK, M., 2009., *Ostaviština plemićke obitelji Prandau-Normann: katalog izložbe*, Ustanova za kulturne djelatnosti „Ante Evetović Miroljub“, Muzej Valpovštine, Valpovo.

PLAVA krv, crna tinta: knjižnice velikaških obitelji od 1500. do 1700., 2005., Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb.

RADOVANLIJA-MILEUSNIĆ, S., 1998., *Muzejske knjižnice // Informatica museologica 29* (1998), 1-2.

RADOVANLIJA-MILEUSNIĆ, S., 2001., *Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj // Muzeologija 38* (2001).

STIPČEVIĆ, A., 2006., *Povijest knjige*, Matica hrvatska, Zagreb.

STIPČEVIĆ, A., 2005., *Socijalna povijest knjige u Hrvatskoj*, sv. 2, Školska knjiga, Zagreb.

STIPČEVIĆ, A., 2008., *Socijalna povijest knjige u Hrvatskoj*, sv. 3, Školska knjiga, Zagreb.

STIPČEVIĆ, A., 2008., *Inventari knjižnica kao izvori za povijest knjige s posebnim osvrtom na inventar Nikole Pavlova Gundulića iz 1469. godine // Libellarium 1* (2008), 1-8.

VEGH, Ž., 2007., *Knjižnica plemićke obitelji Drašković // Kolo* (2007), 3.

ŠANADAN, D., 2000., *In memoriam Lothar et Marija Ana Berks* // Valpovački godišnjak 5 (2000).

VINAJ, M., 2006., *Tiskopisi 16. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije Osijek: katalog izložbe*, Muzej Slavonije, Osijek.

VINAJ, M., 2010., *Stara knjiga između knjižnične teorije i muzejske prakse* // Zbornik 11. dana specijalnih i visokoškolskih knjižnica u Opatiji, 1. - 4. travnja 2009. (u tisku)

VUJIĆ, Ž., 2000., *Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu* // Zrinski i Europa, Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, Zagreb.

VUJIĆ, Ž., 2001., *Žene i sabiranje* // *Informatica museologica* 32 (2001), 1-2.

VUJIĆ, Ž., 2007., *Izvori muzeja u Hrvatskoj*, Kontura Art magazin, Zagreb.

ŽMEGAĆ, V., 2006., *Povijesna poetika romana*, Matica hrvatska, Zagreb.

<http://www.scarletpimpernel.com/orczy.html>.2010-03-17

<http://www.britanica.com/eb/article-9057719/Ouida>.2010-03-15

<http://www.bookrags.com/biography/enrica-von-handel-mazzetti-dlb/2010-03-15>

<http://www.online-literature.com/elizabeth-arnim/2010-03-17>

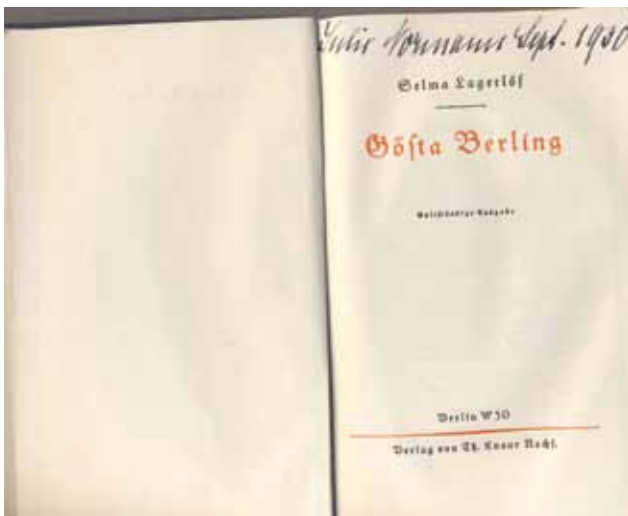
<http://www3.shropshire-cc.gov.uk/barclay.htm>-2010-03-12

<http://www.nybooks.com/nyrb/authors/9733>.2010-03-19

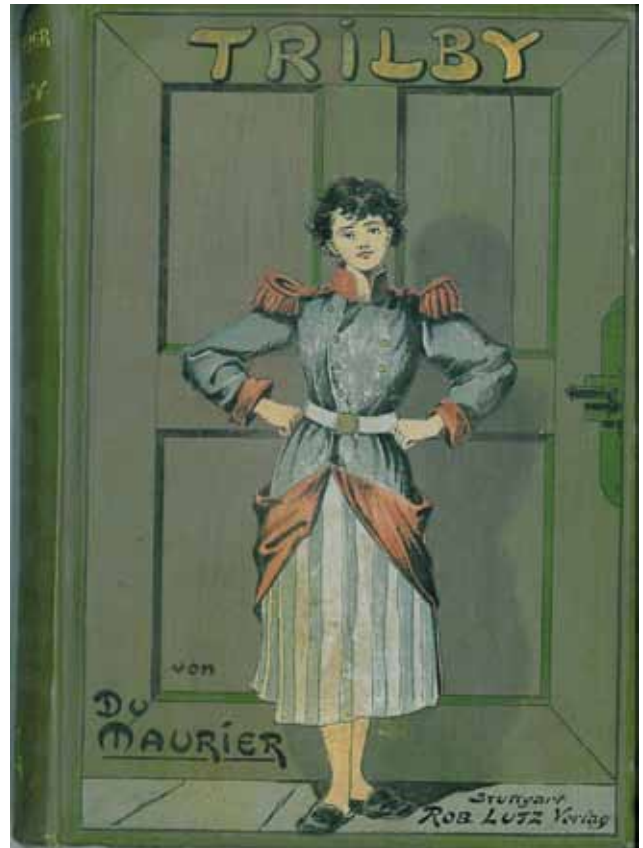
<http://www.online-literature.com/alcott/>2010-3-19

<http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/EbnerEschenbachMarie/>2010-3-10

<http://www.kirjasto.sci.fi/lagerlof.htm>

Sl. 1 Lagerlöf, Selma. Gosta Berling, Berlin, s. a.

Sl. 2. Maurier, G. Tribby, Stuttgart, 1896.

Sl. 3 Ballestrem, Adlersfeld, Eufemia. Contesse Käthe, Berlin, 1900?

Sl. 4 Naljepnica Knjižnice grofa Rudolfa Normanna

Sl. 6 Märchen der Bruder Grimm, Berlin, 1900?

Sl. 5 S-717, Koppay Joseph, Grofica Julija Normann-Ehrenfels, 1902. Galerija likovnih umjetnosti Osijek

Sl. 7 Handel Mazzetti, Erica. Die Arme Margaret, München, s. a.

Sl. 8 S-729 Steiner Joseph, Grofica Julija Normann-Ehrenfels,
Galerija likovnih umjetnosti Osijek